

Vladan Joksimović*

Srbija pred Evropskim sudom za ljudska prava

Sadržaj

1. Uvod
2. Vrste predmeta
  - 2.1. Pritvor
  - 2.2. Mediji – sloboda izražavanja
3. Izvršenje odluka i presuda nacionalnih sudova
  - 3.1. Odluke upravnih organa
  - 3.2. Porodično- pravni odnosi
  - 3.3. Privredno pravo
  - 3.4. Bivša društvena preduzeća
  - 3.5. Stara devizna štednja
4. Nekonzistentna sudska praksa
5. Umesto zaključka

1. Uvod

Republika Srbija je još 2004. godine, pod okriljem Državne zajednice Srbija i Crna Gora, ratifikovala Evropsku konvenciju o ljudskim pravima (u daljem tekstu Konvencija) i prihvatila nadležnost Evropskog suda za ljudska prava (u daljem tekstu Evropski sud), konsekvantno. Od 2006. godine kao pravni sledbenik pomenute Državne zajednice, Republika Srbija ima neprekinuto članstvo u Savetu Evrope i obaveze koje proističu iz Konvencije.

Zaključno sa novembrom 2010. godine Evropski sud za ljudska prava doneo je 47 presuda u predmetima protiv Republike Srbije, od kojih u svega 3 (računajući i predstavke protiv SCG, a dve samo protiv Srbije) nije nađena povreda niti jednog prava garantovanog Konvencijom. U svim ostalim predmetima Sud je utvrdio kršenje barem jednog od prava garantovanih Konvencijom.

Pre nego pređemo na detaljniju analizu slučajeva koju su presuđeni, samo još nekoliko statističkih podataka u vezi sa brojem predstavki protiv Srbije. Naime, po broju predstavki Srbija se nalazi veoma visoko na lestvici. Srbija se nalazi negde oko desetog mesta, što je svakako jako visoko imajući u vidu i objektivne i subjektivne kriterijume. Trenutno je protiv Srbije podneto nešto preko 3000 predstavki¹, što je svakako veliki broj uzimajući u obzir, pre svega, njen broj stanovnika.

Statistički gledano, broj predstavki uzet u rad posmatran u odnosu na broj stanovnika (pri čemu su računati i građani Srbije sa Kosova) Srbiji donosi indeks od 1,60. Viši indeks imaju Gruzija

---

* Autor je dipl. pravnik, pravni savjetnik kancelarije Vijeća Evrope u Beogradu i saradnik FCJP.

¹ Prema navodima sekretarija Evropskog suda.

(5,03), Crna Gora (4,30), Lihtenštajn (3,92), Moldavija (3,70), Slovenija (2,91) Monako (2,73), Rumunija (2,45), Makedonija (2,39), Hrvatska (1,70) i BiH (1,65). Najniži indeks ima Danska (0,11). Najveći broj predstavki dolazi iz Rusije.

2. Vrste predmeta

Na prvi pogled, teško je napraviti neku laku i logičnu klasifikaciju presuda donetih protiv Srbije. Ipak, čitajući presude, mogu se uočiti nekoliko najmanjih zajedničkih sadržalaca, da se poslužimo matematičkim rečnikom.

2.1. Pritvor

Pođimo od početka, prva presuda protiv Srbije, još za vreme Državne zajednice, doneta je u slučaju Matijašević (br. 23037/04). U ovom predmetu Sud je konstatovao da je došlo do kršenja pretpostavke nevinosti (član 6 stav 2 Konvencije).

Podnosilac predstavke je uhapšen i zadržan u pritvoru u maju 2003. godine pod sumnjom da je počinio krivična dela ubistva i prevare. Stvarno nadležni sud mu je produžio pritvor. U obrazloženju rešenja, sud je naveo da je podnosilac predstavke *počinio* krivična dela za koja je uhapšen. Usledila je žalba Vrhovnom sudu, tvrdeći da sudsko rešenje o određivanju pritvora, prejudicira ishod njegovog tek započetog krivičnog gonjenja i da je time povređena pretpostavka nevinosti. Žalba je odbačena, a podnosilac predstavke je u daljem toku postupka osuđen na osam godina zatvora. Podnosilac predstavke se pred Evropskim sudom žalio da je proglašen krivim pre nego što je njegova krivica dokazana. Podnosilac se pozvao na član 6 stav 2 Konvencije (pretpostavka nevinosti). Evropski sud je našao da je prvostepeni sud proglasio podnosioca predstavke krivim pre nego što je njegova krivica dokazana po zakonu i da je Vrhovni sud propustio da ispravi „grešku“ po žalbi. On je dalje naveo da činjenica što je podnosilac predstavke konačno optužen, a potom i osuđen na zatvorsku kaznu ne negira inicijalno pravo podnosioca predstavke na pretpostavku nevinosti dok se ne dokaže da je zaista kriv. Evropski sud je utvrdio da je došlo do povrede člana 6 stav 2.

Ovom presudom utvrđena je povreda Konvencije, koja za podnosioca nema konkretnu, praktičnu primenu, i koja nije mogla uticati, u nekom eventualnom novom postupku, na status podnosioca. Ipak, indikativno je da sudovi u Srbiji, čak i tadašnji Vrhovni sud, ne prave tu „finu“ distinkciju, ili ne prepoznaju „grešku“, te da je svako nevin dok se ne dokaže da je kriv. Nekada iza, na prvi pogled, formalnih grešaka, može stajati suštinsko nerazumevanje pojmova i instituta koji su od izuzetnog značaja za adekvatnu i doslednu primenu Evropske konvencije na nacionalnom nivou.

Evropski sud se u presudama Đermanović (pr. br. 48497/06), Vrenčev (pr. br. 2361/05) i Milošević (pr. br. 31320/05), se takođe bave pitanjem pritvora. Zvuči gotovo nepotrebno za ponoviti, ali ipak, pritvor nije nikakva krivična sankcija, već mera koja se izriče radi prisustva okrivljenog u postupku i nesmetanog vođenja istog. Odluka o pritvoru podložna je periodičnom preispitivanju. Evropski sud je jasno naglasio da domaći sudovi moraju uvek uzeti u obzir i druge mere koje su lakše po okrivljenog, a omogućuju nesmetano odvijanje krivičnog postupka, kao i da se uopšteni razlozi za određivanje pritvora, kao što je „opasnost od bekstva“ mogu koristiti, ali uz njih mora postojati suvislo, logično i na konkretnu situaciju primenjivo obrazloženje.

Pored presude Matijašević još samo dve presude donete protiv Srbije su u potpunosti izvršene i skinute sa liste presuda čiju implementaciju nadgleda Komitet ministara (organ Saveta Evrope, između ostalog, zadužen i za nadgledanje izvršenja presuda Evropskog suda)².

2.2. Mediji – sloboda izražavanja

Druga grupa slučajeva koja se može prepoznati u vezi je sa slobodom izražavanja i članom 10 Evropske konvencije.

U predmetima Lepojić i Filipović (pr. br. [13909/05](#) i [27935/05](#)), Evropski sud je konstatovao kršenje člana 10 Konvencije i dodelio naknadu nematerijalne štete. Ovi predmeti se odnose na neopravdano mešanje u slobodu izražavanja podnosioca predstavki, a sve u vezi sa iznošenjem stavova i kritika na račun dva lokalna političara.

Oba podnosioca su najpre bila osuđena u krivičnom postupku, a kasnije obavezani po tužbama da plate naknade štete u parničnom postupku pred nacionalnim sudovima. U predmetu Lepojić, podnosilac predstavke je osuđen u krivičnom postupku na uslovnu osudu zbog krivičnog dela u vezi sa člankom koji je napisao u toku kampanje za izbore 2002. godine, u kome je tvrdio da je gradonačelnik potrošio sredstva građana Opštine na sponzorisanje i gala ručkove na „skoro lud“ način. U predmetu Filipović, podnosilac predstavke je na sastanku 2001. godine, kome je prisustvovao potpredsednik Vlade, izneo da je gradonačelnik verovatno bio umešan u proneveru i utaju poreza, a za ta dela nije formalno-pravno osuđen.

Evropski sud je u oba slučaja primetio da, iako su izjave podnosioca predstavki sadržale oštar jezik i ozbiljne iskaze, to nisu bili „bezrazložni lični napadi“ usmereni protiv gradonačelnika i da su podnosioci jasno imali opravdane razloge da veruju da je gradonačelnik mogao biti umešan u navedene aktivnosti.

Ono što je, svakako, najviše upalo u oči stručnoj javnosti, jeste pogrešno tumačenje domaćih sudova u vezi sa pitanjem časti i ugleda javnih ličnosti (pre svega političara) i umesto da u konkretnoj situaciji primene postavljene standarde i dobro ustanovljenu praksu, domaći sud potpuno neshvatljivo navodi „da su čast, ugled i dostojanstvo gradonačelnika od veće važnosti od ... (časti, ugleda i dostojanstva) ... običnog građanina“.

Kako smo već napomenuli obe presude su u potpunosti izvršene. Sledeće konkretne pojedinačne i opšte mere su preduzete:

U oba predmeta osude podnosioca predstavki su izbrisane iz krivične evidencije.

Nakon presuda, Evropskog suda u predmetnim slučajevima i u skladu sa odredbama Zakona o parničnom postupku Republike Srbije, oba podnosioca predstavke imaju pravo da traže pokretanje novih parničnih postupaka protiv države i da dobiju povraćaj naknade za nematerijalnu štetu čija isplata im je bila naložena u prethodnim parničnim postupcima koji su protiv njih vođeni.

Kada je reč o opštim merama, tadašnji Vrhovni sud Srbije je 2008. godine zauzeo pravni stav kojim je dozvolio direktnu primenu sudske prakse Evropskog suda u kontekstu predmetnih slučajeva. Tim stavom Vrhovni sud je samo prepričao poznatu praksu Evropskog suda u istim ili

---

² Lepojić protiv Srbije i Filipović protiv Srbije (pr. br. [13909/05](#) i [27935/05](#)).

sličnim predmetima, te je navedeno da je stepen prihvatljive kritike mnogo širi za javne ličnosti nego za privatna – anonimna lica. Ovaj pravni stav je obavezujući za sve niže sudove u zemlji³.

Kao potvrdu izmene nacionalne prakse, Komitetu ministara dostavljen je i primerak presude iz jednog drugog stvarno nadležnog suda, u sličnoj pravnoj stvari. Pozivajući se na član 10 Evropske konvencije, u ovoj presudi je navedeno da funkcioneri moraju da prihvate kritiku na njihov račun, čak i kada ta kritika prelazi granice uobičajene pristojnosti.

Dve sudske odluke u slučaju Bodrožić (br. pr. 32550/05 i br. pr. 38435/05 iz jula 2009. godine) takođe spadaju u istu grupu presuda.

Naime, Evropski sud je povodom predstavke Željka Bodrožića juna 2009. godine objavio presudu kojom je utvrdio povredu člana 10 Konvencije (pravo na slobodu izražavanja) i obavezao Republiku Srbiju da podnosiocu plati određeni novčani iznos na ime pravične naknade. Ipak, kada je reč o drugim pravima na koje se pozvao podnosilac, kao što je član 6 stav 3b Evropski sud je kao neosnovane ocenio navode iz predstavke u vezi sa povredom ovog prava.

Ovaj slučaj proistekao je iz osude, novinara i člana jedne političke partije u Srbiji, Željka Bodrožića, zbog uvrede i klevete J.P. pred mesno nadležnim opštinskim sudom, koju je potvrdio i mesno nadležni okružni sud.

Sporni događaj sastoji se u objavljivanju teksta podnosioca u novinama „Kikindske“ iz oktobra 2003. godine pod naslovom „Reč ima fašista“ u kome je J.P. nazvan fašistom i idiotom. Kasnije je tokom novembra 2003. godine, tokom krivičnog postupka za prvo pomenutu kvalifikaciju, podnosilac odbio da se miri sa J.P., navodeći da je on „pripadnik fašističkog pokreta u Srbiji“.

Povodom prigovora Srbije u vezi sa neiscrpjivanjem unutrašnjih pravnih lekova Evropski sud je našao da je podnošenje tužbe za naknadu štete suprotno svrsi krivičnih sankcija, jer se u parničnom postupku ne može tražiti stavljanje van snage osuđujuće pravosnažne krivične presude. Povodom iscrpljivanja ostalih pravnih sredstava Evropski sud se pozvao na raniju sudsku praksu u odnosu na Republiku Srbiju.

Ispitujući samu suštinu spora i ispunjenost uslova iz člana 10 stav 2 Konvencije, Evropski sud se ograničio prvenstveno na ispitivanje ispunjenosti uslova „neophodan u demokratskom društvu“, pošto je našao da su druga dva uslova („propisanost zakonom“ – krivična dela klevete i uvrede i „legitimni cilj“ – zaštita prava ili ugleda drugih) bili ispunjeni u konkretnom slučaju.

Najpre, želeći da utvrdi da li je osuda podnosioca bila „neophodna u demokratskom društvu“ Sud je razmotrio karakter predmetnih izjava: da li je reč o vrednosnom sudu ili činjenicama. Po mišljenju Evropskog suda, iako, napadačkog karaktera izrazi „idiot“ i „fašista“ mogu biti

---

³ Imajući u vidu stavove domaćih sudova u navedenim presudama i stav Evropskog suda za ljudska prava u svojim presudama u slučajevima Lepojić i Filipović povodom tih presuda, na sednici Krivičnog odeljenja usvojeno je predloženo pravno shvatanje, upravo radi budućeg postupanja domaćih sudova u sličnim situacijama, gde bi se buduća sudska praksa uskladila upravo sa stavovima sadržanim u navedenim presudama Evropskog suda za ljudska prava u slučaju Lepojić i Filipović, kako vrednosni sudovi o javnim ličnostima u pravilu ne bi trebalo da potpadaju pod odredbe krivičnog zakonodavstva jer da intervencija u takvim slučajevima nije neophodna u demokratskom društvu i da je sloboda izražavanja predviđena članom 10. Konvencije temelj jednog demokratskog društva i da sloboda izražavanja pojedinca ne važi samo za informacije ili ideje koje se prihvataju ili smatraju uvredljivim već i za ono što vredi, šokira ili uznemirava, jer je to sve usredsređeno na pitanja od javnog interesa, a ne na privatni život javnih ličnosti. Pravno shvatanje usvojeno na sednici Krivičnog odeljenja 25. 11. 2008.

shvaćeni u vidu prihvatljive kritike u određenim okolnostima. Naime, ove izjave bile su reakcija na kontraverzne izjave J.P. u vezi sa postojanjem i istorijatom nacionalnih manjina u Vojvodini.⁴

U tim izjavama J.P. je Mađare nazvao kolonistima, negirajući prisustvo Hrvata u Vojvodini, što je uticalo da podnosilac reaguje na način zbog koga je oglašen krivim za uvredu J.P. Evropski sud je reakciju podnosioca smatrao opravdanom, jer se ona može smatrati vrednosnim sudom, ali ova izjava nije bila preterana, s obzirom da je zasnovana na izvesnoj činjeničnoj osnovi. Naime, izjave J.P. sadrže izvesni stepen netolerancije prema nacionalnim manjinama, što je izazvalo razumljivu reakciju podnosioca, koji ima druga politička uverenja od J.P.

Po pitanju statusa samog J.P. Sud je smatrao da se o radi pojedincu koji se našao na javnoj sceni, zbog čega bi on trebalo da ima veći stepen tolerancije za javno izgovorene reči. Takav stav Evropski sud je potkrepio time da je J.P., kao istoričar, dobro poznata ličnost, izvesno vreme je obavljao i javnu funkciju, a ujedno je objavljivao knjige i pojavljivao se u medijima.

Predmetna tema, po oceni Evropskog suda predstavlja temu od javnog interesa, a zbog iznetih stavova J.P. je bio kritikovan od nekih nevladinih organizacija, političkih partija i istaknutih javnih ličnosti. Iako, Evropski sud smatra da oštre reči izgovoreno javno, kako je postupio podnosilac, kritikujući J.P. deluju napadački, istovremeno zaključuje da one predstavljaju reakciju na provokativni intervju, u kontekstu otvorene i slobodne debate o pitanju od opšteg interesa za demokratski razvoj. Evropski sud posebno ukazuje na propuste domaćih organa koji nisu utvrdili da li izjave podnosioca predstavljaju vrednosni sud koji nije podložan dokazivanju, kao i na to da nije sprovedena adekvatna analiza konteksta u kome su izgovorene inkriminisane reči i njihove činjenične osnove.

Zbog svega toga Evropski sud smatra da razlozi koje je naveo domaći sud ne predstavljaju „relevantne i dovoljne“ razloge za osudu podnosioca. Nadalje u svom zaključku da predmetna osuda nije bila „neophodna u demokratskom društvu“, Sud navodi i činjenicu da u slučaju neplaćanja izrečene novčane kazne ona može biti zamenjena zatvorom.

Evropski sud je ukazavši na smisao člana 6 stav 3b, kao sredstva da se uspostavi jednakost strana u postupku, smatrao da je podnosilac na valjani način informisan o optužbama protiv njega, te da je imao mogućnost da slobodno komunicira sa svojim advokatom i pripremi odbranu.

Uopšteno posmatrano, Evropski sud se u ovoj presudi držao principa ustanovljenih ranijom praksom u vezi sa članom 10 Konvencije⁵. Ono što je ostalo nedovoljno razjašnjeno je stav Evropskog suda da je istupanje podnosioca predstavke J.P. „pripadnik fašističkog pokreta u Srbiji“ smatran kao vrednosni sud, a ne kao izjava o činjenicama, koja vodi ka zaključku da u Srbiji postoji fašistički pokret, pa shodno tome sve to treba i dokazati, odnosno ispitati.

S druge strane, očigledno je da je nacionalni sud napravio izvesne propuste tokom postupanja u ovom predmetu, što primećuje i Evropski sud ukazujući da nije utvrđena okolnost da li izjave podnosioca predstavljaju vrednosni sud koji nije podložan dokazivanju i nije sprovedena adekvatna analiza konteksta u kome su izgovorene inkriminisane reči i njihove činjenične osnove.

---

⁴ Autonomna Pokrajina Vojvodina, u sastavu Republike Srbije, je tradicionalno multietnička teritorija. Evropski sud navodi da se radi o regionu, u kome 35% stanovnika čine pripadnici manjinskih zajednica, prema cenzusu iz 2002..

⁵ Videti na primer presudu u predmetu *Lingens protiv Austrije* pr. br. 9815/82.

U svakom slučaju, to može poslužiti kao dobar orijentir domaćim sudovima u nekim budućim slučajevima procesuiranja krivičnih dela klevete i uvrede.

U narednom predmetu, gde je podnosilac ponovo Željko Bodrožić, zajedno sa Vladislavom Vujinom (br. pr. 38435/05), Evropski sud je juna 2009. godine objavio presudu kojom je još jednom utvrdio povredu člana 10 Konvencije (pravo na slobodu izražavanja). Ovaj slučaj proistekao je iz osude dvojice novinara lokalnog lista „Kikindske“ zbog uvrede advokata S.K. iz Kikinde, koji je u postupku pred opštinskim sudom osuđen na novčanu kaznu, koju je potvrdio i nadležni okružni sud.

Inkriminisanje radnje sastojale su se u objavljivanju teksta pod naslovom „Malo su nas kaznili, kakvi smo?“ i anagrama podnosioca predstavke u novinama „Kikindske“ iz aprila 2004. godine u kojima je na indirektan način advokat S. K. upoređen sa ženom – plavušom. Inače, objavljeni tekst se bavio kritikom osuda novinara za krivična dela klevete.

S procesne tačke gledišta, a Evropski sud je ponovio svoj stav iz ranijih presuda⁶ da u vreme podnošenja predstavke Evropskom sudu Ustavni sud Srbije još nije bio ni formiran, pa ustavna žalba nije bila dostupno sredstvo podnosiocima, sve u vezi sa pitanjem iscrpljenosti unutrašnjih pravnih lekova. U kasnijoj presudi Vinčić i drugi protiv Srbije (br. pr. 44698/06), Evropski sud konstatuje da je ustavna žalba, u načelu, ima smatrati za delotvorno pravno sredstvo, i to od avgusta 2008. godine, od datuma kada su odluke o meritumu ustavne žalbe objavljene u „Službenom glasniku Republike Srbije“.

To znači da, u principu, iako to ne mora da bude generalno pravilo, sve predstavke podnete Evropskom sudu nakon tog datuma moraju, prethodno biti razmatrane od strane Ustavnog suda Republike Srbije (kao poslednje delotvorno pravno sredstvo na nacionalnom nivou).

U međuvremenu, Ustavni sud je postao opterećen velikim brojem ustavnih žalbi, a dodatni usporavajući faktor u postupanju ovog suda predstavlja činjenica da se sve odluke donose u plenumu i da nije moguće raditi po većima, odnosno ubrzati samu proceduru i postupanje, bez izmene postojećih propisa. Takođe, nakon sprovedenog opšteg izbora sudija u Srbije, veliki broj, negde preko 800 sudija koji nisu izabrani na sudijsku funkciju, obratilo se za zaštitu Ustavnom sudu.

U vezi sa samom suštinom, a sve u vezi sa gore pomenutim predmetom, Evropski sud je ceneći ispunjenost uslova iz člana 10 st. 2 Konvencije, ograničio prvenstveno na ispitivanje ispunjenosti uslova „neophodan u demokratskom društvu“.⁷

Najpre, Sud je ocenio da poređenje S.K. sa plavušom nije imalo za cilj njegovo vređanje, već pre svega ukazivanje na jedno pitanje od opšteg interesa, te da su olake osude novinara kojima se

---

⁶ Misli se na sve prethodne presude protiv Srbije, počevši od usvajanja novog Ustava Republike Srbije (oktobar 2006. godine) i formiranja Ustavnog suda, odnosno uvođenja ustavne žalbe kao novog, kasnije će se ispostaviti, prema stavu Evropskog suda, delotvornog pravnog leka kojim se štite ljudska prava zajamčena Ustavom i ratifikovanim međunarodnim ugovorima.

⁷ Kada je reč o predmetima u vezi sa članom 10 Evropske konvencije, Evropski sud sebi postavlja nekoliko pitanja: da li i činjenice ukazuju na eventualnu povredu člana 10, da li je ograničenje propisano zakonom, da li je reč o legitimnom cilju i da li je konkretna mera bila neophodna u demokratskom društvu. Gotovo po pravilu odgovori na prva tri pitanja su pozitivni i uvek se predmeti u vezi sa članom 10 svode na pitanje neophodnosti u demokratskom društvu. Koje mere je država preduzela u konkretnom slučaju, da li je mogla preduzeti neke mere povoljnije po podnosioca, a postigla bi isti cilj – zaštitu legitimnog cilja.

ograničava pravo na slobodu izražavanja. To se takođe može reći i za anagram, koji je za Sud više jedna šala, nego vređanje digniteta S.K. Po pitanju statusa samog S.K. Sud je smatrao da se radi o pojedincu koji se našao na javnoj sceni, zbog čega bi on trebalo da ima veći stepen tolerancije za javno izgovorene reči. Takav stav Sud je potkrepio time da je S.K., kao advokat, koji je zastupao upravu jednog dobro poznatog preduzeća u stečajnom postupku, dobro poznata ličnost u sredini u kojoj su objavljeni sporni novinski članak i anagram.

Evropski sud je ocenio argumentaciju domaćeg suda da poređenje S.K. sa plavušom predstavlja objektivno uvredu prema stavu lokalne sredine, kao neadekvatnu i neprihvatljivu. U spornom tekstu i anagramu ima izvesnih podrugljivih elemenata, ali ne takvih koji bi rezultirali izricanjem krivične sankcije, zbog čega nije postojala srazmernost između potrebe zaštite prava pojedinca i slobode izražavanja.

Zbog svega toga Sud smatra da razlozi koje je naveo nacionalni sud ne predstavljaju „relevantne i dovoljne“ razloge za osudu podnosioca.

Kao potporu svom zaključku da predmetna osuda nije bila „neophodna u demokratskom društvu“ Sud navodi i činjenicu da u slučaju neplaćanja izrečene novčane kazne, ista može biti zamenjena zatvorom.

Sud se u ovoj presudi držao principa ustanovljenih ranijom praksom u vezi sa članom 10 Konvencije. Na nesumnjiv način, Evropski sud je obrazložio postojanje nesrazmere između potrebe da se zaštiti dignitet pojedinaca i potrebe da se poštuje pravo na slobodu izražavanja. U konkretnom slučaju ta srazmera je bila narušena na štetu slobode izražavanja.

Ova presuda, kao i ostale pomenute presude u vezi sa utvrđivanjem povrede prava na slobodu izražavanja trebalo bi da posluže kao putokaz domaćim sudovima do koje mere mogu stati u zaštitu ugleda i časti pojedinaca, a da ne ugroze slobodu izražavanja.

Kako je već gore napomenuto, taj test svakako podrazumeva razlikovanje vrednosnih sudova od izjava o činjenicama, zatim procenu datih izjava u kontekstu i okolnostima u kojima su dati, uzimanje u obzir statusa samog oštećenog (da li se radi o javnoj ličnosti), značaju predmetne izjave (da li se radi o izjavi koja se odnosi na neko pitanje od opšteg značaja) i svakako, proporcionalnosti izrečene krivične sankcije.

3. Izvršenje odluka i presuda nacionalnih sudova

Naredna grupa i podgrupe presuda protiv Srbije koje se mogu izdvojiti u posebnu kategoriju i podkategorije, su u vezi sa pitanjem izvršenja odluka upravnih organa i sudskih presuda.

Inače, problem neizvršenja odluka nacionalnih organa i sudova može se okarakterisati kao jedan od najuočljivijih sistemskih nedostataka, inače nesavršenog pravnog poretka Republike Srbije. S tim u vezi, resorno ministarstvo najavilo je donošenje novog Zakon o izvršenju i obezbeđenju, a Savet Evrope ponudio svoje dobre usluge u pružanju stručnog mišljenja u cilju unapređenja zakonskih rešenja. Jedna od kvalitativnih novina u predlogu zakona je i uvođenje instituta privatnog izvršitelja.

3.1. Odluke upravnih organa

Podimo najpre od dva predmeta koja se bave pitanjem neizvršenja odluka upravnih organa. U oba predmeta (Ilić protiv Srbije br. pr. 30132/04 i Kostić protiv Srbije br. pr. 41760/04), reč je o odluci upravnih organa u vezi sa imovinom podnosilaca. U prvo pomenutom slučaju reč je o neizvršenju rešenja o iseljenju („zaštićenog stanara“), a u drugom o neizvršenju odluke o rušenju nezakonito podignutog objekta koji ometa imovinu podnosioca. Ovoj grupi možemo pridodati i predmet Popović (br. pr. 33388/05) koji se takođe bavi problemom neizvršenja upravnih i sudskih odluka, a sve u vezi sa pravom na mirno uživanje imovine garantovano članom 1 Protokola 1 uz Konvenciju.

Ono što je zajedničko za sva tri predmeta jeste nepostupanje domaćih organa po pravosnažnim odlukama, koje su u meritumu povoljno okončani po podnosiocima predstavki.

Najviše medijske pažnje zavredio je predmet Kostić, pošto je reč o nelegalno sazidanom objektu, koji ometa uživanje imovine porodice Kostić. Ipak, kako je reč o objektu koji je u postupku odobrenja ili odbijanja odobrenja za legalizaciju, a po pozitivnim propisima ti objekti do konačnog rešenja pitanja legalizacije ne podležu rušenju, ovaj objekat i dalje nije srušen, odnosno nije izvršena presuda nacionalnih organa, odnosno Evropskog suda za ljudska prava.

3.2. Porodično- pravni odnosi

Problem neizvršenja sudskih odluka postoji i u porodično-pravnoj materiji (V. A. M protiv Srbije br. pr. 39177/05 i Tomić protiv Srbije br. pr. 25959/06). U oba slučaja reč je o neizvršenju sudskih odluka u vezi sa pravom podnosilaca predstavki da viđaju svoju decu.

Predstavka gospođe V.A.M. se odnosi na parnični postupak kojim je u februaru 1999. godine tražila razvod braka od supruga, D. M, kako bi dobila isključivo starateljstvo nad kćerkom, S. M, i izdržavanje deteta. Raskid braka gospođe V. A. M. i činjenica da joj suprug nije dozvoljavao kontakt sa kćerkom nastao je, najverovatnije, kao posledica činjenica da je ona zaražena AIDS-om. Uprkos privremenoj meri da viđa svoje dete dva puta mesečno, koja je doneta jula 1999. godine, do donošenja odluke, gospođa V. A. M. ne viđa svoju ćerku već duži niz godina, jer rešenje o privremenoj meri da viđa dete nije zvanično uručeno D. M-u.

Gđa V. A. M. se žalila zbog dužine i pravičnosti parničnog postupka, koji do tada traje osam godina, od kojih je Evropski sud trebalo da razmatra nepune 3 godine (koliko je proteklo vremena od momenta ratifikacije Evropske konvencije od podnošenja predstavke), i nemogućnosti da viđa svoje jedino dete i da ostvaruje svoja roditeljska prava. Ona se pozvala na član 6 stav 1 (pravo na pravično suđenje u razumnom roku), član 13 (pravo na delotvorni pravni lek), član 8 (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života) i član 14 (zabrana diskriminacije).

S obzirom na značaj predmeta za gospođu V. A. M. i njeno dete, posebno s obzirom na zdravstveno stanje V. A. M. (obolela od virusa AIDS), Sud je našao da su nacionalni organi, umesto da pokažu izuzetnu marljivost u rešavanju postupka, stalno propuštali da iskoriste proceduralna sredstva kako bi obavezali D. M. Da učestvuje u postupku. Evropski sud je stoga smatrao, da je došlo do povrede člana 6 stav 1 i člana 8 što se tiče dužine parničnog postupka. Šta više, s obzirom na okolnosti predmeta, protok vremena i najbolji interes S. M., Evropski sud

je smatrao da je došlo do povrede člana 8 u vezi sa neizvršenjem privremene mere da viđa dete. On je takođe utvrdio, da je došlo do povrede člana 13.

Evropski sud je dosudio podnositelji predstavke 15.000 evra – na ime nematerijalne naknade i 4.350 evra na ime troškova postupka, što je veoma visok pojedinačni iznos dosuđen u predmetima protiv Srbije.

Ova presuda Evropskog suda i ispunjenje individualnih mera koje iz nje proističu zavredili su znatnu pažnju u domaćim medijima. Ipak, pored isplate novčanih potraživanja prema V. A. M, Srbija nije mogla da obezbediti doslednu primenu presude Evropskog i nacionalnog suda, u smislu da joj se omogući viđanje deteta. Dugo vremena D. M, nije mogao biti lociran, a jednom kada je utvrđeno gde se krije, ispostavilo se je dete lagao o porodičnim prilikama i statusom njene majke. Protok vremena učinio je diskutabilnim, odnosno na neki način doveo u koliziju pitanje obaveze izvršenja presude i pitanje najboljeg interesa deteta.

U drugo pomenutom predmetu iz ove grupe, Tomić protiv Srbije, podnositeljka predstavke se žalila na povredu prava garantovanih članovima 6, 8 i 13 Konvencije (pravo na pravično suđenje, pravo na privatnost i pravo na delotvorni pravni lek), a sve zbog neizvršenja pravosnažne sudske odluke kojom joj je dete dodeljeno na vaspitanje i brigu. Evropski sud je doneo presudu kojom utvrđuje da je samim neizvršenjem odluke nacionalnog suda došlo do povrede prava na pravično suđenje, garantovano članom 6 stav 1 Konvencije. I druga dve navedene povrede su konstatovane presudom Evropskog suda – pravo na poštovanje porodičnog života i pravo na delotvoran pravni lek. U vezi sa pravom na delotvorni pravni lek, Evropski sud, takođe utvrđuje povredu prava, jer podnositeljka predstavke, nije imala na raspolaganju delotvorno pravno sredstvo koje bi ubrzalo izvršenje presude nacionalnog suda. I ovom presudom Evropski sud je naložio Republici Srbiji da isplati pozamašan iznos novca na ime naknade nematerijalne štete – 10.000 evra.

3.3. Privredno pravo

Naredna oblast u kojoj Srbija ima problem sa neizvršenjem je oblast privrednog, odnosno trgovinskog prava. U presudama EVT protiv Srbije (br. pr. 3102/05) i ZIT protiv Srbije (br. pr. 37343/05) reč je o pravosnažnim nacionalnim presudama u korist navedenih pravnih lica koje nisu izvršene, te je time pored prava na suđenje u razumnom roku, povređeno i pravo na mirno uživanje imovine iz člana 1 Protokola 1, Konvencije.

S tim u vezi, još jednu presudu treba dodati ovoj grupi, a koja se odnosi na član 1 Protokola 1 u vezi sa izvršenjem nacionalnih sudskih odluka – Maričić i drugi protiv Srbije (br. pr. 17556/05), kojom Evropski sud još jednom obavezuje državu da obezbedi, na odgovarajući način, potpuno izvršenje presude trgovinskog suda iz decembra 1990. godine kojom su usvojeni tužbeni zahtevi pomenutog Maričića i još 16 drugih lica za isplatu zarada ostvarenih na radu u Iraku tokom osamdesetih godina prošlog veka.

I u ovoj presudi Sud se držao ranije utvrđenih načela i principa – izvršenje jeste integralni deo suđenja; država je u obavezi da organizuje svoj pravni sistem tako da se pravosnažne presude izvršavaju, pa makar se radilo i o odnosu između privatnih lica. Evropski sud je takođe konstatovao da ni nakon tri godine i sedam meseci od stupanja Konvencije na snagu u odnosu na Republiku Srbiju navedena presuda i dalje nije izvršena.

3.4. Bivša društvena preduzeća

Poslednja oblast koja ima veze sa neizvršenjem nacionalnih sudskih odluka tiče se bivših društvenih preduzeća i potraživanja koja podnosioci predstavki imaju prema istim. Naime, postoje, izgleda ne samo izolovani, već gotovo masovni, slučajevi gde bivša društvena preduzeća nisu izvršila plaćanja prema zaposlenima (u određenom, kraćem ili dužem vremenskom periodu), a koja proizilaze iz radnog odnosa. Najčešće je reč o socijalnim davanjima, ali i o ličnim zaradama.

Mnogi od oštećenih su uspešno i pravosnažno okončali postupke protiv pravnih lica u kojima su radili, a koja nisu uredno ispunila gore pomenute obaveze. Ipak, presude nacionalnih sudova koje su u suštini povoljne po podnosiocima predstavki nisu izvršene, te je Evropski sud našao da je u krajnjoj instanci za nastala dugovanja odgovorna država. Prva presuda koja se bavila ovim pitanjem je Kačapor i drugi protiv Srbije (br. pr. 2269/06). Naime, ovom presudom Evropski sud je utvrdio da država ima efektivnu kontrolu nad društvenim preduzećima i da u skladu sa tim država snosi odgovornost za njihove dugove i naložio državi da plati celokupan dug podnosiocima predstavke kako je to utvrđeno domaćim pravosnažnim presudama.

Ključna pitanja koja su se javila u ovom postupku su: da li je dužina trajanja postupka izvršenja dovela do povrede prava na suđenje u razumnom roku i samim tim do povreda prava na mirno uživanje imovine? (u skladu sa praksom Evropskog suda da se izvršne sudske odluke smatraju imovinom⁸); da li država efektivno kontroliše društvena preduzeća i da li je samim tim odgovorna za dugove društvenih preduzeća?

Evropski sud je zaključio da su presude podnosilaca predstavke do danas ostale neizvršene, kao i da je nacionalni sud sam morao pristupiti drugom predloženom sredstvu izvršenja (jer u međuvremenu nije imao povratnu informaciju od Narodne banke o mogućnostima izvršenja). Nadalje, Evropski sud konstatuje da je odnos između Narodne banke i domaćeg suda odnos državnih organa i kao takav izvan uticaja podnosilaca predstavki, te da je Narodna banka, iako nije imala obavezu da obavesti sud o nemogućnosti prenosa sredstava, morala pokrenuti stečajni postupak. Ne postoji ni jedan razlog zašto bi podnosioci predstavke morali tražiti informaciju o tome dokle je stigao postupak izvršenja kako bi omogućili komunikaciju između Narodne banke i suda. S obzirom da je Evropski sud utvrdio odgovornost države za dugove društvenih preduzeća, insolventnost društvenog preduzeća kao dužnika ne može biti izgovor za nenamirenje duga i na posletku, da period neizvršenja ne treba ograničiti na izvršni postupak nego i na i na kasniji stečajni postupak.

U vezi sa narednim pitanjem Evropski sud je utvrdio da država ima efektivnu kontrolu nad društvenim preduzećima i da u skladu sa tim država snosi odgovornost za njihove dugove i naložio državi da plati celokupan dug podnosiocima predstavke kako je to utvrđeno domaćim pravosnažnim presudama. Evropski sud je došao do ovog zaključka imajući u vidu nacionalno zakonodavstvo: Zakon o preduzećima; Zakona o privatizaciji; Zakona o privrednim društvima. Evropski sud se takođe pozvao na prethodnu ustanovljenu praksu u slučaju Mykhaylenky i drugi protiv Ukrajine (br. pr. 35091/02, 35196/02, 35201/02, 35204/02, 35945/02, 35949/02, 35953/02, 36800/02, 38296/02, i 42814/02).

---

⁸ Videti npr. Burdov protiv Rusije, br. pr. 59498/00.

Država je tvrdila, između ostalog, da dužnik nije u vlasništvu države i da ga država ne kontroliše, da država nije dovela do stečaja tog preduzeća, da činjenica da se sredstva od privatizacije društvenih preduzeća uplaćuju u državni budžet, ne znači da je cilj privatizacije da država ostvari dobit, nego da se društvena transformiše u privatnu svojinu. Evropski sud nije prihvatio navedene argumente.

Osnovano se nameće pitanje kako će se ova i slične buduće odluke Evropskog suda izvršiti. Trenutno je velika nepoznanica, koliko ima predmeta koji se zasnivaju na istom ili sličnom činjeničnom stanju i koji su isto presuđeni, pred nacionalnim sudovima, a time je i iznos dugovanja neizvestan i teško predvidiv.

S tim u vezi, verovatno će biti potrebna bolja među institucionalna saradnja na nacionalnom nivou, kako bi se utvrdio broj ovakvih i sličnih predmeta, odnosno obim potencijalnih dugovanja, pa na osnovu toga tražiti pravično i sveobuhvatno rešenje.

3.5. Stara devizna štednja

U okviru ove grupe predmeta smatramo da je korisno pomenuti i presudu u predmetu Molnar Gabor protiv Srbije (br. pr. 22762/05).

Ovaj slučaj odnosi se na nemogućnost izvršavanja pravosnažne presude opštinskog suda donete još 1993. godine, kojom je jedna domaća banka obavezana da sa štedne knjižice podnosioca isplati iznos, nešto viši od 15.000 tadašnjih nemačkih maraka sa troškovima postupka i kamatom. Nemogućnost izvršenja nastala je po osnovu odgovarajućeg člana Zakona o izmirenju obaveza po osnovu devizne štednje građana, donetog 1998. godine, kojim je propisano da se svi sporovi obustavljaju, uključujući i izvršne postupke, a koji se vode u vezi sa isplatom stare devizne štednje.

Podnosilac, kome je prema pomenutom zakonu kao i Zakonu o regulisanju javnog duga Savezne Republike Jugoslavije po osnovu devizne štednje građana iz 2002. godine izvršena isplata (u više rata) od približno 2.000 evra, smatrao je, da su time što nije došlo do izvršenja pravosnažne presude koja je doneta u njegovu korist, nastale povreda člana 6 stav 1 Konvencije i člana 1 Protokola 1 uz Konvenciju.

U vezi sa dejstvom pomenutog zakonodavstva na pravo podnosioca da zahteva izvršenje pravosnažne presude donete u njegovu korist Evropski sud je stao na stanovište da su zakoni iz 1998. i 2002. godine oduzeli svojstvo izvršnog naslova, zbog čega podnosilac nije mogao da ima legitimno očekivanje po domaćem pravu da će svu štednju dobiti odjednom. Sve se to desilo pre ratifikacije Konvencije od strane Srbije. Shodno svemu iznetom, Evropski sud je smatrao da se nije radilo o kontinuiranom kršenju.

Pozivajući se na svoju praksu povodom slične situacije,⁹ Evropski sud je smatrao da su u svetlu ekonomske situacije srpske vlasti uživale veliko polje slobodne procene da kroz pomenuto zakonodavstvo postupno oslobađaju štedna sredstva podnosioca, pri čemu je nađena dobra mera između opšteg interesa i interesa podnosioca.

---

⁹ Odluka Trajkovski protiv BJR Makedonije, br. pr. 13191/02.

Uzimajući u obzir napred navedeno, Evropski sud je presudio da nije bilo kršenja člana 6 stav 1 i člana 1 Protokola 1 uz Konvenciju.

4. Nekonzistentna sudska praksa

Nakon problema izvršenja, možemo preći na pitanje nedosledne sudske prakse.

Nedosledna praksa stvarno nadležnih sudova u Srbiji je takođe, ispitivana od strane Evropskog suda u jednom od predmeta – Rakić i drugi protiv Srbije (pr. br. 47460/07). Reč je o 30 aplikantata koji su se žalili na okolnost nedosledne (nekonzistentne) prakse domaćih sudova u vezi sa isplatom uvećane zarade pripadnicima policije za rad na Kosovu. Povodom ovih predstavki Evropski sud je utvrdio povredu prava na pravično suđenje utvrđenu članom 6 stav 1 Konvencije i dosudio je svakom podnosiocu po 3000 evra na ime pravične naknade.

Važno je napomenuti da se Evropski sud se nije upuštao u pitanje da li su podnosioci zaista imali pravo na uvećane zarade shodno odluci Vlade, već je samo ustanovio nedoslednost sudske prakse okružnog suda, što je podnosiocima dovelo u trajnu situaciju neizvesnosti i što je umanjilo njihovo poverenje u pravosuđe. Evropski sud se i u predmetu Vinčić osvrnuo na problem nedoslednosti sudske prakse srpskih sudova, na koju se i pozivao i u ovom slučaju.

U predmetu Rakić i drugi protiv Srbije Evropski sud je konstatovao da bi određena odstupanja u tumačenju mogla biti prihvaćena kao prirodno svojstvena svakom sudskom sistemu, kakav je i srpski, koji je zasnovan na mreži prvostepenih i drugostepenih sudova nadležnih na određenoj teritoriji, u ovom konkretnom slučaju, protivrečna tumačenja su potekla od suda iste teritorijalne nadležnosti, kakav je bio, tadašnji, Okružni sud u Beogradu koji je krajnja sudska instanca u konkretnom predmetu. Ova protivrečna tumačenja, prouzrokovala su nekonzistentno odlučivanje o tužbenim zahtevima koje je podnelo više lica u identičnoj pravnoj stvari, čak i nakon usvajanja pravnog shvatanja Okružnog suda iz septembra 2006. godine. Pošto ove protivrečnosti nisu bile institucionalno otklonjene, sve to je stvorilo stanje stalne nesigurnosti, što je zauzvrat moralo umanjiti poverenje javnosti u sud, koje je jedno od suštinskih komponenti države zasnovane na vladavini prava. Neminovno je da neujednačena sudska praksa, vodi ka pravnoj nesigurnosti i suprotna je jednom od osnovnih načela vladavine prava, da se u istim ili sličnim situacijama ima postupati isto ili slično, a ne potpuno oprečno i kontradiktorno. Sve to dovelo je do povrede člana 6 stav 1 Konvencije.

Ostale presude Evropskog suda donete u postupcima protiv Republike Srbije, a koje nisu pomenute ili nisu detaljno analizirane u ovom tekstu, su takođe važne, ali nisu uzete u obzir jer ne odražavaju neku od bitnih nedostataka srpskog pravnog sistema ili su usamljeni slučajevi kršenja nekog od prava garantovanog Konvencijom. Izuzetak bi mogle predstavljati presude koje se odnose, samo ili u vezi sa nekim drugim pravom, na član 6 Konvencije, a sve u vezi sa pravom na pravično suđenje i dužinu postupka.

5. Zaključak

Kada je reč o pravima iz Konvencije, koja mogu biti predmet budućih presuda pred Evropskim sudom, a imajući u vidu predmete koji su tokom 2010. godine komunicirani, odnosno prosleđeni na odgovor državnom zastupniku, može se zaključiti da pored već navedenih problema u vezi sa

dužinom postupka i uopšte članom 6 Konvencije – (npr. pristup sudu), Evropski sud će se baviti i pitanjima u vezi sa članom 3 Konvencije – zabranom torture. Postoji nekoliko predmeta u vezi sa ovim članom koji su komunicirani. Takođe, pravo na slobodu izražavanja i pravo na mirno uživanje su zatupljeni, ali ne u meri u kojoj su prethodno pomenuta prava.

Na posletku, treba napomenuti da je Savet Evrope uložio znatna sredstva i napore kako bi u Srbiji, u saradnji sa resornim ministarstvom, Pravosudnim centrom i tadašnjim Vrhovnim sudom, kroz više programa podrške, sudijama, ali i drugim učesnicima u postupku, omogućio da se upoznaju sa odredbama Konvencije i praksom Evropskog suda. Zajednički cilj je da se nacionalni sudovi (uključujući i Ustavni sud) osposobe da primenjuju standarde iz Evropske konvencije na nacionalnom nivou, čime se obezbeđuje brža zaštita prava, a s druge strane Evropski sud se rasterećuje velikog priliva predmeta iz Srbije.

Ne može se reći da nema pomaka u tom smeru. Između ostalog, postoje primeri gde se nacionalni sudovi u postupcima koji se vode, direktno pozivaju, kako usled argumenata advokata tako i samostalno, na Evropsku konvenciju i relevantnu praksu.

S druge strane, treba biti realan i ne bežati od činjenice da su poboljšanja u radu sudova, ali i drugih državnih organa, moguća i poželjna. Na primer, kada je reč o dužini postupka i uopšte zaštiti ljudskih prava pred redovnim sudovima u Srbiji, ne treba čekati i isključivo se uzdati na postupanje Ustavnog suda po ustavnim žalbama, već dosledno štiti ljudska prava tokom redovnog sudskog postupka.

Kao što je verovatno široj javnosti poznato, u Srbiji je tokom 2010. godine sproveden opšti izbor (nezvanično re-izbor) svih sudija redovnih sudova, izmenjena je mreža sudova i uopšte posmatrano preduzete su i još se preduzimaju zakonodavne i druge mere, s ciljem da se pravosuđe reformiše, kako bi se povratilo poverenje javnosti u rad pravosuđa i obezbedilo preko potrebna nezavisnost, efikasnost, transparentnost i odgovornost pravosuđa. Za potrebe ovog teksta nije neophodno ulaziti u detalje pomenute reforme, ali je bitno pomenuti, da u kontekstu gore pomenutih izazova u vezi sa zaštitom prava i dužinom postupka, navedene reforme, za sada, ne daju željene rezultate.

Summary

Republic of Serbia has ratified the European Convention on Human Rights in 2004, as a part, at that time, of the State Union Serbia and Montenegro. After the dissolution of the State Union in 2006, Republic of Serbia, as the successor, has continued being a member of the Council of Europe and the party of the Convention.

By the end of November 2010, the European Court of Human Rights has delivered 47 judgements in cases against Serbia. In only 3 of them, were found no violations of the Convention. In all other cases at least one Convention right was violated.

Regarding the number of applications pending before the Court Serbia is very high on the list, somewhere around 10th place. Statistically speaking, the number of applications compared with the number of citizens (including Kosovo), gives Serbia index of 1, 60.

It is not very easy to make a logical and comprehensive overview of the judgments against Serbia. However, the issues mentioned in the judgments, which are more or less problematic in the Serbian legal system are the following: fair trial and length of proceedings, detention issues, freedom of expression and enforcement of national judicial and administrative decisions (including the issue of socially owned companies and labour related benefits).